

Bemærkninger

ved

Linnei Sabella Chryfodon

og

nogle Dyrplanter.

af

Professør Albildgaard.

Det er bekendt, at Linneus saavel som hans Forgængere og Efterfølgere har indeelt og bestemt Arterne af de fleste Skal-Dyr, og af de saa kaldede Steen- og Dyrplanter efter Skallernes og de øvrige disse Dyrs Boeligers Skabning og Form, uden særdeles Hensigt til Dyret selv, uden at beskrive og som oftest uden at kiende Dyret. Dette synes ved første flygtige Betragtning om ikke barnagtigt, saa dog i det mindste ei at være den sande videnskabelige Maade, paa hvilken Naturens skønneste Mesterværker burde beskues og kiendes, og at altsaa denne i sit Fag meget store Mand kunde i dette Stykke fortjene at dadles. Men naar man betragter Naturhistoriens Tilstand, som han fandt den for sig, og derefter overskuer, hvad han har udrettet til dens Udvidelse og Forbedring, ikke blot i nogle enkelte Fag; men i det store Hele af Naturens 3de Riger, saa indseer man letteligen, at om endog saa meget endnu trænger til at kiendes

og beffues fra en anden Synspunkt, end den han angav, saa havde man maaſkee ikke ſaa noie bemærket denne Mangel, dersom ikke hans Aand havde opvakt os, og hans uforgængelige Skrifter veiledet os. Man kan viſt ikke haabe, at ethvert Aarhundrede ſkal frembringe hans Lige.

Endog i den Deel af Naturhistorien, ſom endnu med mindſt Fuldkommenhed er bearbejdet, den Deel, ſom indbefatter Skal-Dyrene, har han ei allene gavnet meget, i det han ogſaa her har givet os et beſteemt og kort Sprog, ved hvilket man med Tydelighed og uden Hielp af Figurer eller Tegning kan i meget ſaa Ord meddele enhver, ſom er nogenlunde bevandret i det Linneſke Sprog, den fuldſtændigſte Kundſkab om diſſe Skabningers Slægts og Arts Kiendemærker. Han er ydermere den førſte Naturkyndig, ſom ved enhver Slægt af Skal-Dyrene har beſteemt med temmelig Nøiagtighed af hvad Slags Dyr de beboes, at han ikke har beſkrevet Arterne af diſſe Dyr, og at han har taget Skille-Mærkerne for Slægt og Art af de døde og forladte Skaller og Dyr-Boeligers udmerkende Forſkielligheder har ſin meget gyldige Aarſag. Han fandt hertil intet eller ſaaere lidet forarbejdet for ſig, og han kunde ei ſelvføe alt og underſøge alt.

Hertil kommer endnu dette, at Konchylier og Koraller have allerede fra de allerældſte Tider, ved deres ſmukke Farver og konſtige Skabning, opvakt de Naturelſkendes Opmerkſomhed; Muſlingers og Snekkers Beboere have ved førſte Øiekaſt intet Tillockende. Korallernes og de der henhørende Dyrværters-Beboere ere meſtendeels uſynlige eller ukiendelige uden for Vandet, hvori de leve, ſaa at man længe anſaae dem for egentlige Hav-Værter, og henførte dem til Planterne, ligesom Tang og Mos; og det er endnu ei meget over et halvt Aarhundred ſiden at man blev vaer, at de ere Fabrikater af Dyr.

Det er derfor ikke at undre over, om vor Kundſkab herom ikke har opnaaet ſynderlig Fuldkommenhed; iſær naar man tillige betænker, at diſſe Skabninger ei ſom Mineralier, Planter, Inſekter og øvrige Dyr kunne ubeskadiget og uforandret forſhyttes fra Sted til andet, opelſkes eller døde ved Kunſt bevarer uforandrede i deres Form. De maae underſøges paa Stedet, hvor de leve og ved Havet, hvortil ſaa ſaae have Udgang og Leilighed og endnu færre Lyſt og Taalmodighed. Engeland har kun havt en Ellis, Italien en Marſigli, Frankrig Penſonel og Reaumur, Holland en Baſter, Tydſkland en Wallas;
men

men Danmark har haft en Müller, en Gunnerus, en Strøm og en Otto Fabricius, og enhver af disse fire kunne suldeligen sættes ved Siden af hvilken som helst af forbenævnte og med Rette meget berømte Fremmede, for deres mange Opdagelser af Havets ubekjendte eller usfuldstændig kjendte Skabninger.

Ja var der i Danmark noget mere end Hæder at vinde ved at skrive Bøger; ja var det kun ei nødvendigt at være nogenlunde formuende for at skrive Bøger, som ikke er til hver Mandes Bæring, saa vilde de Danske i dette Sag, som i flere, være paa det fordeelagtigste udmerkede blandt Europas Nationer. Men, endog en Suhms uskatterlige Bærker havde vi savnet, dersom han ei havde havt Evne at opofre meget store Summer paa deres Trykning.

Man tilgive mig den Afvigelse fra mit Hovedmaal! Tankernes Forbindelse afsvang mig det, og jeg glædede mig ved at see, at Hindringerne for Nationens mere glimrende Anseelse ved Lærdom og Kundskab ere blot tilfældige Hindringer uden for, og ei væsentlige i og hos Nationen.

Smidlertid vi altsaa af forbenævnte Aarsager efterhaanden og langsomt samle denne fuldstændigere Kundskab om Skallerne, Snekkernes og Koraller-Beboernes Beskaffenhed, deres Natur og Huusholdning, en Kundskab, som uden Tvivl en Gang vil lede os til vigtige og store Opdagelser, saa er det dog langt fra at vi foretage os noget unyttigt i det vi betragte deres døde og tomme Boeliger i hvilke vi finde saa megen Konst og Orden. Længe lokkede Synet af de smukke Blomster Mennesket til Opmerksomhed paa Planterne, inden det omsider lærte, ei at foragte Kundskaben om de uansøeligere og mindre skønne, og endelig at danne Uretskendighed til en høist nyttig og uundværlig Videnskab, som paa utallige Maader har været Menneskeslægten til Gavn og Fordeel. Vi kunne ikke forudsee, hvad Frugt vor Slægt en Gang kan komme til at indhøste af den Begierlighed, med hvilken Skaller, Snekker og Koraller samles fra alle Verdens Hjørner; men dette vide vi, at vor physiske Kundskab om den Jord, vi beboe, vilde være for en Deel usfuldkomnere, end den er, dersom ikke vor Kundskab om disse unyttige Skaller var kommet os til Hielp. Uden denne Kundskab havde vi ikke kunnet falde i Forundring over at finde indiske Skaller og Sneglehusse forstenede i nordiske Bierge; og naar vi ikke havde kunnet forundre os derover, saa havde vi ei heller faaet Anledning til de mange
meget

meget sandsynlige Slutninger, som deraf kan gøres om vor Jords Oprindelse, Ælde og undergaaede Forandringer og Revolutioner. Uden Konchylogisk Kundskab havde vi troet med Voltaire, at disse Forsteninger vare blot tilfældige Naturens Spil, endskjønt man behøver kun at have seet en Gang med Opmerksomhed en Spenglers kostbare og store Samling for at overbevises om, at hiin vittige Mand's Mening, i dette som i meget andet af større Bigtighed, er høist urimelig. Men jeg behøver ikke i denne oplyste Forsamling, at bevise Konchylogiens Nytte, for at retfærdiggjøre det Valg, jeg har gjort af Materien, over hvilken jeg har den Ære at forelæse et Par smaa Bemærkninger. Det var heller ikke min Hensigt at giøre nogen Lovtale over denne Videnskab; jeg burde og kunde da have sagt noget mere; men jeg tilstaaer gierne, at jeg har gjort denne Forberedelse i dette Haab, at mine Bemærkningers Ubetydelighed derved maaskee mindre maatte føles, og tillige, fordi disse Bemærkninger ere foranledigede ved at undersøge nogle døde og tomme Hav: Dyrs Boeliger af Ormeslægten.

Iblandt de Linneiske Slal: Dyrs sidste Afdeling er det Genus, som han kalder Sabella, Sandkoger, cylindriske eller koniske Rør, hvilket Ormen, der beboer samme, danner sig af Sandkorn. Iblandt disse udmerker sig i Særdeleshed en Art fra Cap, som Linneus har kaldet Sabella chryfodon, testa subcylindrica testaceo-papyracea, og som saa vidt jeg veed ingensteds findes beskrevet uden i det Stokholmske Videnskabs Selskabs Handlinger for Aar 1765.

Et meget stort Exemplar af dette Sandkoger med Dyret i Spiritus har jeg ved en Hændelse bekommet, og da dette ikke, som de øvrige Arter, synes at være sammensat af Sandkorn, men snarere at være dannet af en papiragtig Materie, saaledes som Grub i de benævnte Svenske Afhandlinger beskriver det, saa undersøgte jeg det noget nøiere, og fandt ved Hielp af Forstørrelses Glas, at det var sammensat af korte afbrudte skinnende Glas: Haar, som om det kunde være dannet af den saa kaldte Haar-Zeolit, samt at dette var overtrukken med en fin graa Hinde. For at forvise mig om, hvad disse blanke glasliggende Haar: Stumper maatte være, prøvede jeg det i Ilden og med Salpeter-Syre; men ved stærk Blødning i Ilden blev det ikkun lidet forandret, det tabte allene sin Giennemsigthed, men meget lidet af sin Haardhed og Sammen-

menhæng. Ved Kogning i Salspeter-Syre blev det uopløst, saa vel for, som efter den stærke Glødning. Det var selvsagt ikke Zeolit, det var for giennemsigtig og meget for haardt til at være Asbest-Trævler. Dette maatte altsaa være kieselartig, et Slags virkelig Krystal; men vi kiende ingen kieselartede Krystallisation af den Fiinhed. Det blev mig altsaa ubegribeligt, hvorfra Dyret kunde havde bekommet den Materie til at danne sit Huus af, og jeg maatte lade det blive uafgiort, indtil jeg nogen Tid derefter beskæftigede mig med at undersøge det See-Produkt blandt Dyr-Planterne, som Linne kalder Alcyonium Lyncurium.

I denne sandt jeg, ved at giennemskjære den, de stive Haar, som Plancus og flere have bemærket i den, og hvis Besskaffenhed ikke er hidtil niere undersøgt. Disse glasagtige Haar underkastede jeg de samme Prøver, som Materien af foromtalte Sandkloger, og sandt at de i Ilden og Salspeter-Syre forholdt sig aldeles som hine. Jeg troer altsaa at have temmelig god Grund til at formode at det er disse tilbageblevne Glas-Haar af forraadnede Alcyonier, som Driemen anvender til at bygge sit Rør af.

Denne benævnte Alcyonium er Galeni Alcyonium quintum, som han i sin Bog om de enkelte Lægemidlers Egenffaber tillægger en kaustisk eller ædende Kraft, og beretter, at den tager Haarene bort og æder dybe Saar i Huden. Jeg har prøvet denne Alcyonium frisk og tør, og ikke fundet noget skarpt ved den, men allene en salt Smag af See-Bandet. Dens ædende Egenffab kan altsaa ei vel bestaae i andet, end at disse fine og stive Haar trænge sig ind i Huden og forarsage Betændelse og Saar. Man maae og derfor handtere denne indvendige Materie af Alcyonium med samme Forsigtighed, som man rører ved Nelder eller visse Slags Cactus, for ikke at faae disse Pigge i Fingrene og Huden; thi man faaer dem ei lettelig ud igjen.

Disse glasagtige Haar ere et af de besynderligste Dyr-Produkter, hvortil vi intet Ligt kiende. Alt hvad man finder hos Dyrene af jordartet Væsen, Been, Skaller, Blære og Galdesteen, Bezoard, er altid af kalkartet Natur, og vi have ellers intet Exempel, at kieselartet Materie avles i noget

Dyrs Legeme. Men dersom de Naturkyndige, som dertil have Leilighed, falde paa alvorligen at randsage og undersøge Dyrene af den Linneiske Orme-Klasse med samme Flid, som man har anvendt paa at undersøge de saa kaldte mere fuldkomne Dyrs Legemer, saa vil der uden Tvivl engang i Tiden gøres Opdagelser, som betydeligen vilde forandre en stor Deel af vore physiologiske Begreber. Og uagtet de første spæde Forsøg af en Trembley, en Bonnet og Spalanzani have opvakt saa megen Beundring og erhholdet saa meget og vel fortient Biesald; saa har man dog neppe endnu begyndt paa Arbeidet, endskjønt det synes saa naturligt, at man burde søge at kiende det enkelte, førend man kunde vente at begribe det mere sammensatte. Men Hindringerne for disse Undersøgelser ere mange, og Undersøgelserne selv vanskelige, langvarige og tildeels kostbare.

Den anden Bemærkning, som jeg vover at forelægge det Kongelig Selskab er ikke mere vigtig end den foregaaende. Den betræffer det Slags hornagtige Søe-Træer eller Dyr-Planter, som ere bekiendte under det Linneiske Slægts Navn af Gorgonia. Det er og bekiendt nok at en stor Deel af disse Gorgonier, naar de ere friske og ubeskadigede, findes overtrukne enten af en kalkagtig Skorpe fuld af Huller, igiennem hvilke polypartede Dyr udstrække sig i Vandet og pryde Træet med Blomster, som i egentligste Forstand ere levende; hos andre findes denne hornagtige Bært overtrukken med en blød Slim i hvilken Polyperne skjule sig, naar Bærten berøres eller optages af Vandet. Dette sidste Slags har den berømte Pallas adskilt fra de Linneiske Gorgonier og gjort af dem en nye Slægt, som han kaldte Antipathes; men da disse, naar de ere tørrede, ligne de hornagtige Gorgonier, som have tabt deres Kalkskorpe eller Bark, saa har Pallas angivet de Kiendetegn, ved hvilke de skulle adskilles fra disse affkallede Gorgonier; nemlig, at de ere haardere, at de ikke ere stribede som de egentlige Gorgonier, at de ere mere sprøde og endeligen at de ere skarpe og rue at føle paa; men disse Kiendetegen, skjønt alle rigtige, ere dog ei altid tilstrækkelige for den mindre erfarne til at skille dem med Visshed.

Hvad Haardheden angaaer, da ere der Gorgonier, der ere lige saa haarde som mange Arter af Antipathes; saaledes er foruden flere især den Linneiske

neiffe Gorgonia Antipathes, som dog med Nette hører under de egentlige Gorgonier og af den skarpsæende Pallas er dertil henført. Striberne findes aldrig paa Antipathes, men adskillige Gorgonier have saa fine Striber, at man behøver Forstørrelses-Glas for at see dem. Den bedste og væsentligste Karakter, som Pallas har angivet for alle Arter af hans Genus Antipathes er deres merkelige Ruehed, en Egenfkab, som aldrig findes hos nogen Gorgonier. Denne Ruehed forarsages af smaae meget korte og spidse Punkter, som findes overalt paa deres Overflade. Men naar en Antipathes har længe lagt i Havet, efter at Polyperne have været døde, saa blive ogsaa den omsider glat af Vandets Slid paa den.

En Hændelse gav Anledning til, at jeg fandt end een Egenfkab hos Gorgonia og hos Antipathes, som jeg ikke veed, at nogen har bemærket, og som væsentligen adskiller denne saaledes, at endog det mindste Stykke af et af disse Dyr: Værter, i hvor mishandlet det endog maatte være, dog altid kan med Visshed kiendes, om det er det ene eller det andet.

Jeg fik engang nogle Gorgonier, som ikke allene havde tabt al deres Bark eller Kalk: Skorpe, men vare saa sammenrullede og uordentlig forvirkede i hinanden, som om det havde været en blød Tang, man havde kroslet sammen. Det var altsaa let heraf at slutte, at de maatte have været meget bløde, da man havde saaledes kundet sammenvikle dem, og jeg faldt naturligviis paa at opløde dem i Vand for at udvikle dem igien, hvilket og meget vel lykkedes. Dette gav mig Anledning til at prøve alle de Gorgonier af hornagtig Natur, som jeg havde og kunde faae, for at erfare om de alle havde denne Egenfkab. Ved denne Leilighed lærte jeg, at alle egentlige Gorgonier, i hvor haarde de end ere, lade sig opløde i Vand, saa at de blive beielige som Tang; men ikke en eneste af de Pallasiske Antipathes blev mindre haard, i hvor længe jeg lod den ligge i Vandet. Disse vise meget mere alle Hornets Egenfkaber i alle de Prøver, jeg har foretaget med dem. De smelte ved Heden ligesom Hornet, og ved maadelig Varme blive de bløde som Hornet. Gorgonier blive derimod haardere ved Varmen. Antipathes efterlader lidet eller intet Afse, naar de brænder, da derimod de egentlige Gorgonier give megen Afse, og synes heri, som i mere at være nærmere af plantearttet Natur; da derimod Antipathes viser sig aldeles som dyriske Materie. Disse bemærkede Egenfkaber er et nyt

Beviis, at Pallas har rigtigent adskillt tvende, ikke allene i deres Skabning og Form, men endog i deres Natur og Substants saa væsentlig forskiellige Dyr-
Væxter, som Linnei havde sammenføiet under een Slægt.

Jeg vilde gjerne, at denne liden tilfældige Erfarenhed ſkulde nytte til noget mere end blot til at adskille disse tvende Slags Dyr-Planter. Jeg har derfor tænkt, om ikke den Egenſkab hos de haardere Gorgonier, at blive ſaa let bløde og ſaa let igien meget haarde, kunde giøre dem anvendelige til noget mekaniff Brug. Man kunde iblandt andet meget let danne Spiral-Fiedre af dem, ſom vilde koſte lidet og dog være til adſkilligt Brug ganſke nyttige. Af diſſe Spiral-Fiedre kunde giøres Hygrometre paa adſkillige Maader indrettede, hvor Fiedrens formindſkede Elastiſitet viſte Fugtigheden.

